

ГАРАНТІЇ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

GUARANTEES OF MEDICAL CONFIDENTIALITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Актуальність статті полягає в тому, що гарантії є важливим засобом захисту прав та свобод людини. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують дотримання прав та законних інтересів людини. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теоретичних та емпіричних дослідженнях, розглянути важливий аспект процесуальних гарантій – гарантії забезпечення охорони лікарської таємниці в кримінальному процесі. У статті розглянуто гарантії забезпечення лікарської таємниці у кримінальному процесі, проаналізовано норми міжнародного та національного законодавства з даного питання. Визначено основне призначення гарантій лікарської таємниці у кримінальному процесі. У статті досліджена наукова і нормативна модель охорони лікарської таємниці у кримінальному процесі та законодавстві України про охорону здоров'я, розкрито проблеми правового регулювання в даній сфері. Досліджено види гарантій лікарської таємниці у кримінальному процесі та їхню сутність та зміст. Досліджено загальні принципи забезпечення охорони та гарантій лікарської таємниці у кримінальному процесі. Обґрунтовано, що професійна лікарська таємниця – це наявність відомостей про факт звернення по медичну допомогу; даних про сам факт лікування; стан здоров'я особи; обізнаність із медичним та немедичним характером сімейного й інтимного життя хворого. Визначено, що правовий режим охорони права особи на лікарську таємницю у кримінальному процесі України передбачає можливість його тимчасового обмеження, а в окремих випадках – абсолютну недоторканість цього права. Розкрито підходи законодавця щодо визначення підстав для надання лікувальними закладами сторони обвинувачення відомостей, що охоплюються визначенням «лікарська таємниця». Констатовано, що правові підстави для надання лікувальними закладами відомостей про особу, що становлять лікарську таємницю, стороні кримінального провадження є неоднаковими через відсутність єдиної і послідовної позиції законодавця. Аргументовано, що норми, які визначають умови та порядок надання відомостей, що становлять лікарську таємницю, мають бути зрозумілими й однозначними, забезпечувати гарантії проти можливого свавілля і зловживання з боку держави.

Ключові слова: *лікарська таємниця, медична таємниця, гарантії лікарської таємниці, кримінальний процес, особисте життя, приватне життя.*

The relevance of the article lies in the fact that guarantees are an important means of protecting human rights and freedoms. They are a system of norms, principles and requirements that ensure compliance with human rights and legitimate interests. The purpose of the article is to consider, on the basis of theoretical and empirical research, an important aspect of procedural guarantees - the guarantee of the protection of medical secrecy in criminal proceedings. The article is devoted to the guarantees of medical confidentiality in criminal proceedings, and analyzes the norms of international and national legislation on this issue. The main purpose of the guarantees of medical confidentiality in the criminal process has been determined. The article examines the scientific and regulatory model of medical secrecy guarantees in the criminal process and the legislation of Ukraine on health protection, reveals the problems of legal regulation in this area. The types of guarantees of medical secrecy in the criminal process and

their essence and content have been studied. The general principles of protection and guarantees of medical confidentiality in the criminal process have been analyzed. It is substantiated that professional medical secrecy is the availability of information about the fact of requesting medical assistance; data on the very fact of treatment; a person's state of health; awareness of the medical and non-medical nature of the patient's family and intimate life. It was determined that the legal regime of protection of a person's right to medical secrecy in the criminal process of Ukraine provides the possibility of its temporary restriction, and in some cases - the absolute inviolability of this right. The legislator's approaches to determination of the grounds for providing medical facilities to the prosecution with information covered by the definition of "medical secrecy" have been revealed. It has been established that the legal grounds for providing information about a person, which constitutes a medical secret, by medical institutions to the party of criminal proceedings are not the same due to the lack of a unified and consistent position of the legislator. It is argued that the norms that determine the conditions and procedure for providing information constituting a medical secret should be clear and unambiguous providing guarantees against possible arbitrariness and abuse by the state.

Key words: *medical secrecy, medical secrecy, guarantees of medical secrecy, criminal process, personal life, private life.*

Вступ. Важливим засобом захисту прав та свобод людини є гарантії. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують дотримання прав та законних інтересів людини.

Призначенням гарантій є забезпечення найбільш сприятливих умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечують перехід від передбачених Конституцією можливостей до реальної дійсності. Ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, рівня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоєфективного органу конституційного контролю [1, с. 222].

Стан дослідження. Питання дотримання процесуальних гарантій у кримінальному процесі розглядалися у роботах Ю.П. Аленіна, С.А. Альперта, М.І. Бажанова, В.П. Бож'єва, Т.В. Варфоломеевої, Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О.В. Капліної, В.О. Коновалової, Е.Ф. Куцової, О.М. Ларіна, П.А. Лупинської, М.М. Михесенка, В.Т. Нора, Н.В. Сібільової, М.С. Строговича, П.М. Рабіновича, А.Л. Ривліна, І.В. Тиричева, А.Р. Туманянц, Ю.В. Хоматова, Г.І. Чангулі, В.Ю. Шепітька, В.П. Шибіка та інших вчених. Втім, питання дослідження гарантій збереження лікарської таємниці залишалось осторонь кола інтересів науковців, у зв'язку із чим становить особливу доцільність для дослідження.

Метою дослідження є на основі теоретичних та емпіричних дослідженнях, розглянути важливий аспект процесуальних гарантій – гарантії забезпечення охорони лікарської таємниці в кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені законом засоби. Засоби в кримінальному процесі є сукупністю всіх процесуальних дій і процесуальних рішень, призначених для вирішення його завдань [3, с. 14].

Серед таких засобів слід звернути увагу на засади кримінального провадження, тобто виражені у законодавстві вихідні нормативно-керівні основи, що характеризують його зміст та закріплені в Конституції України, КПК України, інших законодавчих актах. Особливе значення мають конституційні засади кримінального провадження. Наприклад, ті, що стосуються охорони особистого життя громадян, таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень і знайшли відповідний вираз у кримінально-процесуальному законодавстві.

При цьому особисте життя громадян – це приватні сторони їх життя, зокрема сімейного, використання вільного часу, переконання, інтереси, звички тощо. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, обумовлених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Одним із видів такої конфіденційної інформації є лікарська таємниця, яка потребує охорони в кримінальному процесі шляхом за стосування відповідних гарантій [4].

На нашу думку, до таких гарантій слід віднести дотримання законів та інших нормативно-правових актів, принципів охорони лікарської таємниці, дотримання професійних та службових обов'язків, реалізації відповідальності за розголошення лікарської таємниці, дотримання міжнародних стандартів.

Отже, до гарантій забезпечення охорони лікарської таємниці в кримінальному процесі належить неухильне дотримання норм законодавства України. Розглянемо його детальніше.

Відповідно до ст. 286 Цивільного кодексу України фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при медичному обстеженні [5].

Дана стаття забороняє вимагати подання за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз і методи лікування фізичної особи, а особа, яка довідалася про лікарську таємницю у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел, зобов'язана утримуватися від поширення такої інформації.

Статтею 46 Закону України «Про інформацію» передбачено, що не підлягають розголошенню відомості, які стосуються лікарської таємниці [6].

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у використанні і поширенні інформації стосовно особистого життя громадянина без його згоди особою, яка є власником відповідної інформації внаслідок виконання своїх службових обов'язків (ст. 47 Закону України). Обов'язок збереження лікарської таємниці передбачений і Клятвою лікаря, затвердженою Указом Президента України № 349 від 15 червня 1992 р. Цю клятву повинні давати всі випускники вищих навчальних медичних закладів України.

Аналіз цього акта свідчить, що у ньому вміщено всі важливі норми етики і деонтологічні принципи, враховано міжнародну практику.

Відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості [7].

Отже, забезпечення дотримання лікарської таємниці передбачено рядом законів та нормативно-правових актів.

Однак в окремих випадках, визначених законом, можливий відступ від такого правила. Так, ч. 2 ст. 32 та ч. 3 ст. 34 Конституції України передбачають, що лікарська таємниця може бути розголошена без згоди особи чи її законних представників в інтересах національної безпеки, економічного добробуту й прав людини та в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, а також з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [7].

Цивільний кодекс встановлює можливість розголошення лікарської таємниці батькам (усиновловачам), опікунам, піклувальникам у випадку надання допомоги неповнолітньому, який не досягнув віку 14 років, і недієздатним особам.

Крім того, ст. 30 Сімейного кодексу України встановлює обов'язок наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я. При цьому держава забезпечує створення умов для медичного обстеження наречених, а результати такого обстеження є таємницею й повідомляються лише їм [8].

Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я особи й про надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги або для провадження дізнання, досудового слідства або судового розгляду за письмовим запитом особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора й суду [9].

Відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [10] та п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [11] лікарська таємниця може стати доступною при загрозі розповсюдження інфекційних захворювань, ухиленні від обов'язкового медичного огляду або щеплення проти інфекцій встановленого переліку.

Таким чином, за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби особи, які є носіями збудників інфекційних хвороб, хворі на небезпечні для ото-

чення інфекційні хвороби або особи, які ухиляються від обов'язкового медичного огляду або щеплення проти інфекцій, можуть бути усунені від роботи, навчання або відвідування дошкільних закладів.

Розповсюдження конфіденційної інформації може мати виправдання і при настанні нещасного випадку на виробництві або при профхворобі відповідно до п. 9 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» і п. 6 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невикробничого характеру.

У разі незаконного розголошення лікарської таємниці особа, з вини якої це сталося, несе кримінальну відповідальність згідно зі ст. 145 КК України [12].

Однією із гарантій охорони лікарської таємниці в кримінальному процесі є дотримання принципів охорони лікарської таємниці.

Так як дотримання вказаних принципів є однією із гарантій дотримання прав людини, ми вважаємо, що до них можна віднести загальні принципи кримінального процесу [13] та спеціальні принципи (положення, які відображають сутнісну характеристику конкретного аспекту діяльності).

До загальних принципів забезпечення охорони лікарської таємниці можна віднести:

– законність – розуміється як зобов'язання суду, суддів, прокурора, слідчого, органу дізнання, а також усіх осіб, які беруть участь у справі, неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, КК України та міжнародних договорів;

– принцип поваги до честі та гідності особи та невтручання в її особисте і сімейне життя. Так, посадові особи державних органів, які ведуть кримінальний процес, зобов'язані ставитися з повагою до кожної людини, яку залучають до кримінального процесу, не втручатися в її особисте і сімейне життя;

– принцип етичності – зміст даного принципу полягає в тому, що кожна особа, якій в силу своїх службових обов'язків стало відомо про лікарську таємницю, зобов'язана додержуватися правил професійної етики та морально-етичних норм;

– принцип індивідуальності – для розкриття змісту принципу індивідуальності необхідно спочатку встановити відповідне коло осіб, які проходять обстеження та лікування в медичних закладах. До них можуть бути віднесені іноземці, люди різних вірувань, люди похилого віку, малолітні, неповнолітні особи, люди з вродженими вадами, психічними вадами, інваліди, особи з алкогольною та наркотичною залежністю, також важливим є психічний стан особи, а особливо на момент проходження обстеження, тощо. Тож кожний медичний працівник повинен підходити до кожного пацієнта індивідуально, вміти встановлювати психологічні контакти між ними, для того, щоб не образити, не нашкодити пацієнту, встановити правильний діагноз, форми обстеження та методи подальшого лікування, встановити джерело виникнення хвороби у пацієнта та інше. Також до принципу індивідуальності можна віднести коло відомостей, які можна хворому повідомляти, щоб не погіршити його стан здоров'я або ж не призвести до більш тяжких наслідків тощо;

– принцип нерозголошення відомостей, що містять лікарську таємницю, відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я [6]. З цієї статті випливає зміст принципу нерозголошення відомостей, що містять лікарську таємницю, який полягає у тому, що кожний медичний працівник має поважати права та законні інтереси кожного пацієнта і зобов'язаний дотримуватись законів та нормативно-правових актів, які регулюють лікарську таємницю. Наведені вище відомості, що становлять лікарську таємницю, можуть бути розголошені різними шляхами, наприклад, повідомленням у бесіді, у виступі, у приватному листі, у доповіді, ознайомленням сторонніх осіб із записами в історії хвороби або амбулаторній картці, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі й у випадках публікування відомостей без зміни прізвища хворого у спеціальній літературі тощо. Адже розголошення таких відомостей може призвести до різних наслідків – як припинення честі або гідності особи, так і до погіршення здоров'я пацієнта або до більш тяжких наслідків. Тож принцип забезпечення охорони лікарської таємниці має обов'язковий характер;

– принцип збереження права медичного працівника на збереження своєї професійної таємниці. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст.69 КПК України не можуть бути допитані в якості свідка адвокати та інші спеціалісти в галузі права, що мають за законом право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріуси, лікарі, психологи, священнослужителі – з приводу того, що їм довірено чи стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, яка довірила їм такі

відомості [13]. Це означає, що лікар має так званий імунітет свідка, який надає йому право в деяких випадках відмовитись від давання показань. З приводу обставин, які стали відомі лікарю чи які були довірені йому у зв'язку з виконанням професійної діяльності, він може бути допитаний лише тоді, коли особа, що довірила такі відомості, згодна на їх розголошення;

– принцип дотримання медичними працівниками правових стандартів у забезпеченні охорони лікарської таємниці – лікарська таємниця є одним із видів професійних таємниць та регулюється рядом вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів. Крім розглянутих норм національного законодавства, забезпечення лікарської таємниці передбачено Женевською декларацією, Лісабонською декларацією стосовно пацієнта, Міжнародним кодексом медичної етики тощо. Принцип дотримання медичних працівників правових стандартів полягає в зобов'язанні дотримання медичним працівником не тільки внутрішніх інструкцій, але й нормативно-правових актів, що стосуються лікарської таємниці, для забезпечення основних прав та законних інтересів пацієнтів. Порушення вищевказаної таємниці тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, кримінальну відповідальність;

– принцип встановлення взаємовідносин (довірчих стосунків) між медичним працівником та пацієнтом – цей принцип тісно пов'язаний з принципом етичності та індивідуальності. Особливість змісту цього принципу полягає в тому, щоб медичний працівник міг встановити особливі взаємовідносини з пацієнтом, щоб одержати необхідні відомості, необхідні для встановлення правильного діагнозу та методів лікування хворого. У свою чергу, лікарська етика – це сукупність принципів і норм поведінки лікаря, що зумовлені специфікою його діяльності і становищем у суспільстві. Лікарська етика займає центральне місце, оскільки саме лікар визначає і скеровує весь процес лікування, безпосередньо впливає на хворого, його психологічне і фізичне одужання;

– принцип професійних взаємовідносин медичних працівників – реалізується постійно, незалежно від службових або професійних обов'язків. Однак якщо лікар, який проводить лікування, для встановлення правильного діагнозу чи методів лікування консультується з іншим лікарем і в такий спосіб відбувається обмін інформацією, що становить лікарську таємницю, то такі дії не належать до протиправних;

– взаємодія медичних працівників з правоохоронними органами – під час розслідування деяких категорій кримінальних справ необхідними є заходи взаємодії між правоохоронними органами та медичними працівниками. Зміст цього принципу полягає в тому, що медичний працівник повинен сприяти органам досудового розслідування для повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин справи. Наприклад, при проведенні такої слідчої дії, як допит медичного працівника, останній повинен повідомити всю відому інформацію, доступно дати відповідні показання.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що проблемою дослідження гарантій займалися багато науковців, які здійснювали дослідження в різних аспектах.

Гарантії, в тому числі гарантії забезпечення охорони лікарської таємниці, необхідні для дотримання прав та законних інтересів громадян, охорони їх честі та гідності, і для цього їх доцільно додатково закріпити на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. Ірпінь, 2005.
2. Кримінальний процес України : посіб. / за заг. ред. В.В. Назарова. К., 2010.
3. Лобойко Л.М. Кримінальний процес : навч. посіб. К., 2007.
4. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К., 1996.
5. Цивільний кодекс України. *БВР*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
6. Про інформацію : Закон України. *БВР*. 1992. № 48. Ст. 550.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я. *БВР*. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Сімейний кодекс України. *БВР*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
9. Про психіатричну допомогу : Закон України. *БВР*. 2000. № 19. Ст. 14.
10. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України. *БВР*. 2000. № 29. Ст. 228.
11. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України. *БВР*. 1994. № 27. Ст. 218.
12. Кримінальний кодекс України. К., 2001.
13. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України : навч. посіб. К., 2007.